

XII

KORUNK

FÓRUM • KULTÚRA • TUDOMÁNY

DÁVID GYULA
DEMÉNY PÉTER
EGYED ÁKOS
FAZAKAS LÁSZLÓ
FLÓRA ÁGNES
GYÖRGY PÉTER
JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA
KÉSZ ORSOLYA
KESZEG ANNA
KILLYÉNI ANDRÁS
KISS ANDRÁS
KOVÁCS ANDRÁS
KOVÁCS KISS GYÖNGY
LÁSZLÓ MIKLÓS
LIGETI DÁVID
MURÁDIN JENŐ
NÉMETH JÚLIA
ORBÁN KATALIN
TOMPA GÁBOR

10

KOLOZSVÁRI ANZIKSZ

III. FOLYAM
2020.
OKTÓBER

XXK

KORUNK

FÓRUM • KULTÚRA • TUDOMÁNY

HARMADIK FOLYAM • XXXI/10. • 2020. OKTÓBER

TARTALOM

KISS ANDRÁS • Kincses Kolozsvártól - romlott Kolozsvárig	3
KOVÁCS ANDRÁS • A humanista plébános, az asztrológus főbíró és a fejedelmi diplomata háza	11
KOVÁCS KISS GYÖNGY • A vigadó 16. századi Kolozsvár és a pajzán hegedűsnék. Pillanatképek a város mindennapjairól	19
FLÓRA ÁGNES • „Amely ebet ez előtt mostál, most is azont mosd.” Egy 16. századi fürdőházi jelenet érdekességei	28
JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA • Erkölcs és céhek a mindennapokban a kora újkori Kolozsvárott	34
KILLYÉNI ANDRÁS • Sportélet a reformkori Kolozsváron	42
EGYED ÁKOS • Az 1848-as forradalom kezdetei Kolozsvárt	46
KOVÁCS ÚJSZÁSZY PÉTER • Reggel hét az operában, Kipárolgásaink szmoghatára (versek)	53
MURÁDIN JENŐ • „A lélek szívós küzdelme a térrel.” Virtuális séta 150 év kolozsvári kiállításain	55
FAZAKAS LÁSZLÓ • Közösség és konfrontáció a Kolozsvári Nemzeti Kaszinóban (1920–1944)	69
TOMPA GÁBOR • Hazatérés (vers)	79
■ TOLL	
NÉMETH JÚLIA • Soó Zöld Margittal idők és terek nyomában	80
■ VILÁGABLAK	
KESZEG ANNA • Hogyan rendezzünk kelet-európai thrillersorozatot?	83
■ MŰ ÉS VILÁGA	
GYÖRGY PÉTER • Lourmarin, Farkasrét, Port Bou, a Lista (II.)	87
■ KÖZELKÉP	
ORBÁN KATALIN • „A tévé számomra Csép Sándor.” A Román Televízió kolozsvári magyar adása első főszerkesztőjének szellemisége	95

■ TÉKA

DEMÉNY PÉTER • Egy szép életrajz, kelepccékkal (<i>Sasszé</i>)	103
KÉSZ ORSOLYA • Közös életünk (<i>Sasszé</i>)	105
DÁVID GYULA • Egy torzóban maradt életmű darabjai	107
LIGETI DÁVID • Hóman Bálint és népbírósi pere	114
FÜLÖP DOROTTYA • „Ez a ragacsos félelem...”	117
RABOCSKAI ZSÓFIA • „Egy vers hangulata kétezer-tizenhét évben sem lehet oldott”	122

■ ABSTRACTS	124
-------------	-----

■ TÁMOGATÓINK NÉVSORA	127
-----------------------	-----

■ KÉP

LÁSZLÓ MIKLÓS

ALAPÍTÁSI ÉV 1926

Kiadja a Korunk Baráti Társaság ■ Tiszteletbeli elnök: DEGENFELD SÁNDOR
Főszerkesztő: KOVÁCS KISS GYÖNGY (történelem) ■ A szerkesztőség tagjai: BALÁZS IMRE JÓZSEF
(főszerkesztő-helyettes, irodalom), CSEKE PÉTER (médiatudomány), PETI LEHEL (néprajz), RIGÁN LÓRÁND
(filozófia, a Korunk–Komp-Press Kiadó felelős szerkesztője)

■ Gazdasági vezető: KOVÁCS GÁBOR ZSOLT, Grafikai arculat: KÖNCZEY ELEMÉR, SZENTES ZÁGON

■ A Korunk grémiuma: DERÉKY PÁL, ILIA MIHÁLY, KOVÁCS ANDRÁS,
POMOGÁTS BÉLA, ROMSICS IGNÁC, TÁNCZOS VILMOS, ZALÁN TIBOR

■ Kiemelt támogató a Communitas Alapítvány és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség.

A megjelenéshez továbbá támogatást nyújt a Nemzeti Kulturális Alap, a Bethlen Gábor Alap,
a bukaresti Művelődési Minisztérium, a Kolozs Megyei Tanács és az Amerikai Magyar Koalíció – Cultural
Foundation for Transylvania

■ Szerkesztőség: Kolozsvár, Str. gen. Eremia Grigorescu (Rákóczi út) 52.

Telefon: 0264-375-035; 0742-061-613; ■ Postacím: 400750 Cluj, OP1. cp. 273, Románia;

Internet: www.korunk.org; <http://epa.oszk.hu/00400/00458>; e-mail: korunk@gmail.com

■ Nyomda: ALUTUS, Csíkszereda, Hargita út 108/A. Tel./fax: 0266-372-407

■ Előfizetést a szerkesztőség is elfogad: egyévi előfizetés díja 100 RON.

A KORUNK magyarországi terjesztését Tóth Ernő Béla E. V. végzi;

a lap megrendelhető a következő telefonszámon: 06-303-539-724, illetve e-mailek: erno.toth.deb@gmail.com

■ Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

■ Revistă editată de Asociația de Prietenie Korunk

(400304 Cluj-Napoca, str. gen. Eremia Grigorescu nr. 52.; Cod fiscal 5149284)

■ ISSN: 1222-8338

ügyészség, a védő, valamint a bíróság kérdéseire adott kimerítően részletes történelmi válaszokat, amelyek az 1941. évi szovjet–magyar hadiállapot beálltára vonatkoztak. Különösen érdekes az 1941. június 26-i minisztertanácsi ülésről fennmaradt – pontosabban utólag rekonstruált – két jegyzőkönyv összevetése (553–559.). Arra a kérdésre, hogy Hóman a kormány tagjaként megakadályozhatta volna a hadiállapot beálltának kimondását, Ujváry meggyőző érveléssel adott „nem” választ (584–585.). Mint az a recenzio korábbi részeiből is kitűnik, Hóman számos esetben tett olyan nyilatkozatokat a háború során, amelyek nem álltak összhangban az ellene hozott ítélet állításaival. Így a szakértőnek – ebben az értelemben – nem volt nehéz dolga érvelni például a kultuszminiszter németellenes nézetei összefoglalásánál (pl. egy 1941. szeptember 14-i beszéd kapcsán, 598–600.).

A következő részben Varga István beszédeit találjuk, amelyeket a 2015-ös bírósági felülvizsgálat kapcsán tartott, majd faksimile formájában a Fővárosi Törvényszék 46 oldalas ítéletének első és utolsó oldalát olvashatjuk (630–631.).

Az utolsó fejezet Horváth Zsolt tanácsvezető bíró gondolatait tartalmaz-

za. Igen érdekes összevetésekre ad ez alkalmat, hiszen a történész szakértő, majd az ügyvéd meglátásai ezúttal bírói szempontból bukkannak elő. Talán a legérdekesebb rész annak vizsgálata, hogy a törvényszéki ítélet miért nem foglalkozott a tényállásban szereplő egyéb cselekményekkel (645–647.).

A rendkívül alapos munka, amely egyszerre tekinthető forráskiadványnak, valamint monográfiának is, számos aktuális kérdést vet fel az olvasóban. Ujváry Gábor szerkesztői érdeme, hogy sikerrel valósította meg a tacitusi *sine ira et studio* elv alapján e rendkívül komplex életút legkritikusabb állomásának feltárását. A kötet nem könnyű olvasmány: a jogi tényállások alapos ismertetése nagy figyelmet kíván az olvasótól, amelyek újra és újra további kérdéseket vetnek fel. A leírtakból egy tanulságot azonban mindenképpen le kell vonnunk, ez pedig a tudós és politikus Hóman Bálint szétválasztása. Mindebből következően pedig – a *politikus* morális megfontolásait is figyelembe véve, elkerülhetetlennek látszik a kitűnő történész *akadémiai* tagságának visszaállítása.

Ligeti Dávid

„EZ A RAGACSOS FÉLELEM...”

Olga Tokarczuk: *Bizarr történetek*

■ Edmund Burke *Filozófiai vizsgálódásaiban* a fenséges fogalma a rettenethez kapcsolódik, hiszen semmi sem fosztja meg olyan mértékben az elmét a gondolkodás képességétől, mint a félelem.¹ Bármilyen képes felkelteni a fájdalom vagy a veszély képzetét, a fenséges forrása lehet, ahhoz pedig, hogy valami rettentő legyen, szükséges homályba burkolóznia.² Olga Tokarczuk történetei beleilleszkednek a felvázolt sémába: a szövegekből kirajzolódó világokat áthatja a borzongás, amelynek forrása

mindvégig homályban marad, mivel minden történetre ránehezedik valami megmagyarázhatatlan, valami ki nem mondott sejtés, amit a zárlat sem old fel –, mondhatni a kötetben szereplő tíz szöveg ennek a koncepciónak a művészi megvalósulása.

Az *utas* című nyitónovella hatását nagy mértékben növeli kötetbeli kiemelt helyzete. A többi szövegnél terjedelmileg rövidebb, kevésbé árnyalt világot felvillantó történet azzal, hogy nyitószöveggé válik, felkínálja annak a

lehetőségét, hogy kijelölő funkciót tulajdonítsunk neki, hiszen nem pusztán áttekinti a rémtörténetek különféle hagyományait, hatásmechanizmusait,³ de előre meghatározza a félelemmel szemben tanúsított azon viszonyulási módot, amelyet a későbbi szövegek is felteleznek. A gyermekkorra óta mindig ugyanazzal a rémálommal küzdő férfi egy repülőút során mesél szomszédjának a visszatérő rémképről, amely mozdulatlanul áll, arcának helyén folt húzódik, annak közepén pedig vöröslő pont izzik – egy cigarettavég. A gyermekkori emlékek felidézése a félelem különféle válfajainak és az azokkal való szembesülés módozatainak áttekintése is egyben. A nővér, aki „rémtörténeteket mesélt vámpírokról, sírjuktól kikelő hullákról és mindenféle pokolbéli teremtményekről”, a gótikus irodalmi hagyomány közismert toposzait sorolja, amelyek nem keltenek félelmet a kisfiúban. Ezzel szemben a folyamatosan visszatérő rémkép, amelynek leírásához egyszerűen nem volt nyelve, s csak úgy tudta megnevezni, hogy *ő, valami* vagy *az*, már olyan hatást gyakorolt rá, ami a Burke-féle elgondolással összhangban megbénította az elméjét: „[f]élelmének forrása kimondhatatlan volt, hiába is kereste rá a szavakat.” A félelem eme forrása arc nélküli és megnevezhetetlen, így elűt a szokásos rémtörténetek elemeitől, lényege pedig a ciklikus megjelenés: „[a] legrosszabb az, ami ismétlődik, ritmikus, változatlan, előre tudható és elkerülhetetlen, a saját tehetetlensége viszi előre.” Az ismétlődés mozzanatának, s így az állandó félelemkeltésnek a gesztusa egy, a burke-i elméletet követő megközelítésben válik fajsúlyossá: Ann Radcliffe különbséget tesz a félelem létrejöttének tekintetében horror és terror között, azaz hirtelen történő és állandó érzület között – ez utóbbit tartva esztétikailag felsőbbrendűnek.⁴ A visszatérő rémkép egy ideig eltűnik, majd az idős korú férfi egy este, cigarettázás közben, újra szembesül vele, amikor az ablaküvegre pillant, amelyet „a kinti sötétség rövidlátó tükörré változtatott.” Ez a

jelenet több szempontból is fontos: egyrészt sejthető, hogy ismét egy, a rémtörténetekhez kötődő hagyomány idéződik fel, hiszen az ablak egyszerre fénytörő és -visszaverő jellegéből indul ki Coleridge is ismert kísértetelméletében,⁵ másfelől egymásra játszódik a gyermekkori rémkép és a félelmet érző férfi arcképe, ezzel is hangsúlyozva, hogy a félelemnek talán nem is külső forrása van, hanem a külső hatások bennünk válnak hátborzongatóvá, a félelem általunk lesz félelemmé: „Az ember, akit látsz, nem azért létezik, mert látod, hanem azért, mert ő néz téged.”

A novellák és elbeszélések cselekményei változatos helyszíneken és különféle idősíkokban játszódnak. A *Zöld gyermekekben* az 1600-as évekbeli, megtépzott Lengyelország elevenedik fel. A történetet a fikciós játék szerint János Kázmér király udvari orvosa, William Davisson jegyzi le, aki Gonzaga Lujza Mária meghívására érkezik Lengyelországba, és hagyja hátra a francia udvart, amelyet a világ középpontjának gondol. A perifériára való átkerülés teszi lehetővé azt, hogy a világ, amelynek középpontjában „minden értelmet nyer, és egy összefüggő egészet alkot”, bizonytalanná és kiismerhetetlenné váljon, és teret engedjen a hihetetlen történeteknek. A valós történelmi személyek ihlette szereplők egy utazás alkalmával két zöld bőrű gyermeket – egy lányt és egy fiút – találnak a vadonban. A különös bőrszínét illetően senki sem talál ésszerű magyarázatot: a gyermekeket első pillanattól kezdve misztikus légkör lengi be, természetfeletti lényt látnak bennük, de eldönthetetlen marad, hogy a jó vagy a rossz erőit képviselik. Egyfelől úgy tűnik, hogy a kislány gyógyító erők birtokosa, hiszen amikor a haját egy fájó testhez dörzsöli, csitul a fájdalom, másfelől a keresztelőjük után meghal a kisfiú, és „ugyan kit ölne meg a szenteltvíz, ha nem valami pokolfajzatot?” Bár a legapróbb részletekig megismerhetjük a gyermekek kinézetét – bőrszínük árnyalata „a zsenge borsóéhoz vagy olasz olajbogyóéhoz hasonló”, amely közelről néz-

ve apró zöld pettyekkel van tele, illetve mindkét gyerekben van valami, ami „olyan, mint a füvekben vagy az egyéb plántákban” –, mégsem ismerhetjük meg létezésük teljes titkát. A kislány, aki egy idő után mesélni kezd arról a világról, ahonnan származik, szintén a növényekhez hasonló létezést ír körül: a zöld gyermekek holdfénnel táplálkoznak, a természet körforgásába épülnek bele, és haláluk után gyümölcsé válnak. A történet nem Tokarczuk leleménye, ugyanis az eset leírását megtalálhatjuk az angol nyelvű közép-kori krónikákban. Az 1100-as években ketten is lejegyezték a különös történetet: William of Newburgh *Historia Rerum Anglicarum* című művében, illetve Ralph of Coggeshall *Chronicon Anglicanum*-jában. A két változat néhány részletét tekintve eltér egymástól, de lényegében megegyezik: a Woolpit-ban élő emberek egy napon két zöld bőrű gyermeket találtak, akik ismeretlen nyelven beszéltek, és idegen, különös színű ruhát viseltek, a falubeliek pedig maguk közé fogadták őket. A keresztelő után a kisfiú meghalt, majd miután a lány megtanulta a falubeliek nyelvét, elmesélte, milyen különös helyről került Woolpitba, majd szolgá-lólány lett, talán még férjhez is ment.⁶ A történet zárata természetesen már nem kerül át a Tokarczuk-féle variáns-ba, hiszen az író jó érzékkel egzisztenciális kérdéseket feszegető elbeszéléssé alakítja az esetet, ehhez viszont el kell rugaszkodnia a krónikák feljegyzéseitől. Az angolszász történetet lengyel közegbe helyezi át, ugyanakkor reflektál a történet eredetére is, többször kiemelve, hogy az udvari orvos, Davisson skót származású. A zöld gyermekekhez kötődő hiedelmek összekeveredve a lengyel hiedelemvilág elemeivel – többek között a *plica polonica*, vagyis a lengyelfűrt mágikus hatalmával – sajátos színezetű, folyamatosan elbizonytalanító gesztusokkal élő narrációt hoznak létre.

A *Zöld gyermekek* minden bizonyonnyal a kötet egyik legkiemelkedőbb alkotása, s szerepét a magyar kiadás vi-

zuálisan is kiemeli, ugyanis a nyugtalanító zöld szín a könyvborítóra is ráke-rül. Ez az elbeszélés a megválasztott cselekményidő tekintetében is elüt a többi történettől, amelyek egy párhuzamos valóságban vagy elképzelt jövőben játszódnak, mint *A látogatás*, *Transfugium*, *Mindenszentek hegye* vagy *Emberi ünnepek rendje*. A science fiction körébe sorolható elbeszélések jól átgondolt narrációs technikája lehetővé teszi, hogy minden részlet az olvasó szeme előtt legyen, a zárlat mégis meg-lepetésszerűen hasson. A megoldások, amelyek felfedése mindig újabb kérdéseket vet fel, megőrzik titokszerűségüket. A magyarázatok nincsenek kínos dialógusokba bűjtatva, nem találni hosszas érveléseket sem. Sok esetben a narrátor megismerteti az olvasót a világgal, annak törvényeivel, felvillantja a titkokat, majd a szöveg zárlatában egyszerűen jelzi, hogy „[í]gy történt:”, és rövid narratívára fűzi fel azokat az elemeket, amelyeket korábban egyesével már ismertetett az olvasóval. Az elképzelt világok leírásaiban általában egy ismert művészeti alkotás vagy elméleti keret áll a háttérben, amely legitimálja az adott világ működését. A *Transfugium* például, amely képes átalakítani az embert bármilyen más élőlényé, az Ovidius-féle *Átváltozásokon* alapul: „Emlékszel Ovidiusra? Ő megérezte. [...] Az átváltozás soha nem mechanikus különbségeken alapult. A transzfigurációval ugyanez a helyzet, a hasonlóságot fogadja el. Evolúciós értelem-ben még mindig mindannyian csimpánzok, sünök és vörösfenyők vagyunk – ez mind bennünk van.” Az alternatív világban az emberi civilizáció és a természet között olyan mértékű szakadás történt, amely helyrehozhatatlan. A Rousseau-féle *Vissza a természethez!* már nem valósítható meg úgy, ha az ember emberként próbálja megtalálni a helyét a környezetben, csak akkor, ha testet cserél, ha egy állat bőrébe bújik. A szöveg problémafelvetését tekintve összekapcsolható a *Zöld gyermekek* egyik értelmezési lehetőségével is, amennyiben a két növényyszerű

gyermeket a természettel harmóniában élő ember metaforájának tekintjük. A *Mindenszentek hegye* című elbeszélésben, amelyben a genetikai kísérletvégzés értelmeződik újra, a narrátor természetesen megjelöli a Mary Shelley-féle előképet, amelyhez képest a szöveg elmozdulni kíván: „[a] steril tisztaságról régimódi laboratóriumok és Frankenstein doktor meredek kísérletei jutottak eszembe.” A *Zöld gyermekekben* a centrum-periféria kettősségével leírható világkép Dante *Isteni színjátékában* talál inspirációs forrásra, hiszen a középpont köré épülő koncentrikus körök a pokol köreire emlékeztetnek: „[l]ázálmainban úgy képzeltem, hogy amiképpen Dante az ő *Divina Commediá*-ját, úgy én is hatalmas művet írhatnék Európa köreiről avagy bugyirairól, s mindegyik kör más bűnnel küszködne, és más büntetés sújtaná érte.” Az *Igaz történet* főhőse, a professzor, Herri met de Bles festészetéről tart konferenciaelőadást, a narráció pedig idomul az adott helyzethez, a konferenciát követő fogadáson nyüzsgő emberek és asztalok lát képe „minimalista Brueghel-utánérzésnek” tűnik.

A meglehetősen változatos tematikájú és eltérő narrációs technikájú szövegfelhozatalt a motívumhálózat formálja kötetté. Nem csak hasonló vagy éppen azonos motívumok többszöri felbukkanásáról van itt szó, hanem ezeknek a folyamatos tovább- és átértelmezéséről is. Egy-egy motívum kibontása akár az egész kötetben áthaladó ív mentén is vizsgálható – ilyen motívum lehet a halál, a félelem, a természet vagy éppen a test, amelyekhez mindig más és más viszonyulási módok kapcsolódnak. Az emberi test megítélése és kezelése mintegy történeti távlatba helyeződik: a 17. századtól kezdődően, amikor a betegségek korlátozzák a szereplők mozgásterét (*Zöld gyermekek*), illetve a test mint tanújel is feltűnik a szentek relikviái révén (*Mindenszentek hegye*), egy fokozatos elszemélytelenedési folyamat érvényesül, amely során a test elveszti egyszeri és megismételhetetlen jellegét. A lá-

togatásban az emberek tulajdonképpen önmagukkal záródnak össze a magányban: a háztartásokban egy-egy ember él, aki mellett ki- és bekapcsolható egónok és egónék vannak – számuk attól függ, hogy a tulajdonos milyen anyagi háttérrel rendelkezik. Az egónok a tulajdonos képmására készülnek – mintegy megismételve a teremtés aktusát. Ezzel megsokszorozódik az emberi identitás, de el is veszti egyediségét, s így megváltoznak az interszónális kapcsolatok is, ugyanis megszűnnek a személyes találkozások – az embereket mindenhova egónok kísérik. Ehhez hasonlóan a *Mindenszentek hegyében* a test szintén sokszorosíthatóvá válik a genetikai kísérletek segítségével, a *Transfugiumban* pedig már lecserélhető lesz, hiszen az ember saját döntése alapján állati testbe kerülhet, és visszatérhet a természetbe. A kötet zárószövege, az *Emberi ünnepek rendje* a krisztusi feltámadástörténet újrajátszása: az emberek háromezrészét minden évben egy bizonyos Monodikosz szívét negyven órára leállítják, majd újraindítják. Az eseményt a tévében is közvetítik: a kamera mindig Monodikosz kezére közelít, s igyekszik megörökíteni azt a pillanatot, amikor a halál után ismét megmozdítja ujjait, ezután pedig órákon keresztül a szívverésének robaját veszik. Olyan hely ez, ahol a hit fenntartásához szükséges egy valóságos test újra és újra megtörténő feltámasztása, és ahol a világ működését a Monodikossal kapcsolatos rituálék határozzák meg, amelyek csúcspontját értelemszerűen a feltámasztás pillanata képezi. A főszereplő egy *feltám*, aki mint masszőr Monodikosz testét gondozza, masszírozza, hogy kibírja a minden évben megismétlődő rituálét. Monodikosz teste szintén megsokszorozódik, hiszen a feltám családja (már az apja is feltám volt), gumibábut készít róla, ismervén minden egyes izmát. Az a sötétség pedig, ami az első novellában az éjjelente visszatérő rémképpel jelent meg, a zárónovellában ismét hangsúlyossá válik – állandóvá teszi a borzongást és a

homályt: „A sötétség gyorsan szállt le, és úgy tűnt, ezúttal végleges lesz.”

A homály kategóriájának szintén sajátos újraértelmezései a kötetben többször felbukkanó kérdéssorozatok, amelyek lényege, hogy megválaszolatlanok maradjanak. A *A szív* című elbeszélés hősei hiába utaznak el keletre, ahol a bölcsek élnek, hiába próbálnak azokba a közhelyekbe kapaszkodni, amelyek mindaddig adottak voltak. Az olyan kérdések, hogy meghal-e az ember, miért van mindenből túl kevés a világon, miért nem elég mindenkinek minden, még egy keleti bölcsh számára is hozzáférhetetlenek. A záróelbeszélésben hiába kerülnek elő hasonló kérdések Oreszta feljegyzéseiben, és apja, a feltám hiába igyekszik választ adni rájuk – ezek is csak a kísérlet szintjén maradnak. A kötet minden szövege azt sugallja, hogy egyszerűen léteznek olyan kérdések, amiket nem lehet megválaszolni. Az ember bizarrnak és paranormálisnak érzékelhet bizonyos jelenségeket – úgy, mint az *Eltéve* című novellában, ahol a gyász feketeségébe beleszíneződik valami megmagyarázhatatlan árnyalat, hiszen a meghalt anya után maradt befőttekben nem csak uborkát és paprikát, hanem gondosan, olajba eltett zoknit is találni; vagy éppen *A varrásban*, ahol a világ egyszerre csak mindenhol varratokkal

lesz tele – de ezeket csak észlelni lehet. Minden elem kimondhatatlanságában és megfeythetlenségében válik bizzarrá, ezzel őrzik meg ismeretlen jellegét. Ahogy Howard P. Lovecraft, aki szintén hátborzongató történeteiről vált ismertté, jegyzi meg: „[a]z emberiség legősibb és legerősebb érzése a félelem, a legősibb és legerősebb félelem pedig az ismeretlentől való rettegés.”⁷

Olga Tokarczuk történeteinek egyik erőssége az elhallgatás masszív ereje, amellyel elementáris hatást képes gyakorolni olvasójára, s amelyhez kellően illik a nyitott zárlatok alkalmazása. Nem olcsó trükkökkel, hatásvadász jelenetekkel rémíti meg olvasóját, hanem a rejtélyes történetek nyugtalanító erejével, ami a pillanatnyi hatás helyett hosszas gondolkodásra ösztönöz. Tokarczuk tudatosan mozdul el a korábbi, gótikus irodalmi hagyományba illeszkedő történetektől, művészien megvalósítva mindazt, amit Burke is felvázol esztétikájában. Másfelől olyan intellektuális prózáról van itt szó, amely bizonyítja szerzője nagy mértékű olvasottságát akár a pszichoanalitikus elméletek, akár a világirodalmi alkotások terén –, s amely üdítően hat az olyan olvasóra is, aki talán különösebben nem érdeklődne a bizzarr történetek iránt.

Fülöp Dorottya

■ JEGYZETEK

1. Edmund Burke: *Filozófiai vizsgálódás a fenségesről és a szépről való ideáink eredetét illetően*. Ford. Fogarasi György. Magvető, Bp., 2008. 67.
2. Uo., 69.
3. A gótikus irodalmi hagyományról, a rémtörténetekről, Burke és Radcliffe szerepéről. Lásd magyarul: Boldog-Bernád István: *Arany János és a gótikus irodalom*. In: Szilágyi Márton (szerk.): „Ősszel” – *Arany János és a hagyomány*. Universitas, Bp., 2018. 107–126.
4. Ann Radcliffe: *On the Supernatural in Poetry*. New Monthly Magazine 1826. 16. 145–152.
5. Fogarasi György: *Kisérlet, elmélet: Coleridge és Luther*. Filológiai Közöny 2008/1. 73.
6. John Clark: *The Green Children of Woolpit*, Academia.edu [https://www.academia.edu/10089626/The_Green_Children_of_Woolpit – utolsó hozzáférés: 2020. május 16.]
7. Howard P. Lovecraft: *Térmészefelveti rettenet az irodalomban*. Ford. Galamb Zoltán. In: Uő: *Összes művei*. II. Szukits, Szeged, 2003. 446.